

રાજકોટ શહેરની માધ્યમિક શાળામાં અભ્યાસ કરતા વિદ્યાર્થીઓના અનુકૂલનનો અભ્યાસ.

પ્રા. પારેખ અર્ચના પ્રતાપરાય

એમ.કોમ., એમ.એડ

શ્રી મીરામ્બીકા બી.એડ કોલેજ રાજકોટ.

E-mail: archanaparekh81@gmail.com

સારાંશ

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં વિદ્યાર્થીઓનું અનુકૂલન માપવા માટે સંશોધકે ડૉ. કે.જી.દેસાઈ રચિત અનુકૂલન સંશોધનિકાનો ઉપયોગ કર્યો હતો. સર્વેક્ષણ સંશોધન પદ્ધતિ એ માહિતી એકત્ર કરવામાં આવી હતી. આકસ્મિક રીતે પસંદ કરાયેલ વિદ્યાર્થીઓ ઉપર અનુકૂલન સંશોધનિકાનો અમલ કર્યા બાદ માહિતી એકત્ર કરવામાં આવી હતી. પ્રાપ્ત માહિતીનું યોગ્ય આંકડાશાસ્ત્રીય પ્રયુક્તિ દ્વારા પૃથક્કરણ અને અર્થઘટન કરવામાં આવ્યું હતું અને તે પરથી અભ્યાસના તારણો તારવવામાં આવ્યા હતા.

પ્રસ્તાવના

પરિવર્તન એ સૃષ્ટિનો નિયમ છે સમય બદલે તે મુજબ પરિવર્તન આવે છે માનવી અને સમાજ પરસ્પર એકબીજા સાથે ગાઢ રીતે સંકળાયેલા છે.પ્રાચીન સમયથી માંડી આજ પર્યત સુધી માનવી બદલાતા સમાજની સાથે સમાયોજન સમાયોજન સાધતો રહ્યો છે. માનવી આવા પરિવર્તનો સાથે અનુકૂલન સાધે તો જ તેનો વિકાસ થઈ શકે છે નહીંતર તે પાછો પડે છે.

આજના યુગના વિદ્યાર્થીઓ યોગ્ય અનુકૂલન સાધવામાં કોઈક જગ્યાએ પાછા પડે છે. પોતાની સમક્ષ જે પરિસ્થિતિ ઉપસ્થિત થઈ છે. તેમાંથી યોગ્ય માર્ગ કેવી રીતે પસંદ કરવો તે વિશે મૂંઝવણ અનુભવે છે. વિદ્યાર્થી જીવનનો એક તબક્કો એટલે તરુણાવસ્થા, માધ્યમિક શાળામાં અભ્યાસ કરતા વિદ્યાર્થીઓ તરુણવયમાં થી પસાર થઈ રહ્યા હોય છે. આ સમયગાળામાં તેઓના મનમાં પ્રશ્નો ઉદ્ભવે છે. પરિણામે તેઓ ઘર,શાળા,મિત્રો કે સમાજમાં યોગ્ય અનુકૂલન સાધી શકતા નથી. પરિણામે તેની અસર અભ્યાસ ઉપર થતી જોવા મળે છે. અપેક્ષા મુજબ પરિણામ પ્રાપ્ત થાય નહીં ત્યારે વિદ્યાર્થીઓ હતાશ બની જાય છે.પરિણામે ઘર છોડીને ચાલ્યા જાય છે કે આત્મહત્યા કરી બેસે છે. અથવા ન લેવા જેવા પગલાં લઈ બેસે છે.

પ્રસ્તુત અભ્યાસ માધ્યમિક શાળાના વિદ્યાર્થીઓના અનુકૂલન ઉપર કેન્દ્રિત હતો.વિદ્યાર્થીઓ પોતાની આસપાસના વાતાવરણમાં કઈ રીતે અનુકૂલન સાધે છે તે જાણવા સંશોધકે રાજકોટ શહેરી માધ્યમિક શાળાના વિદ્યાર્થીઓનાં અનુકૂલન માપન કરવાનું નક્કી કર્યું હતું

અભ્યાસના હેતુઓ:

૧. ધોરણનાં સંદર્ભમાં માધ્યમિક શાળાનાં વિદ્યાર્થીઓના અનુકૂલનનું માપન કરવું.

૨. જાતીયતાનાં સંદર્ભમાં માધ્યમિક શાળાનાં વિદ્યાર્થીઓનાં અનુકૂલનનું માપન કરવું.

ઉત્કલ્પનાઓ:

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં શૂન્ય ઉત્કલ્પનાની રચના કરવામાં આવી હતી જે નીચે મુજબ છે.

૧. માધ્યમિક શાળાના ધોરણ 9 અને ધોરણ 10 ના અભ્યાસ કરતા વિદ્યાર્થીઓના અનુકૂલન પ્રાપ્તિઓ વચ્ચે સાર્થક તફાવત નહીં હોય.

૨. માધ્યમિક શાળાનાં કુમારો અને કન્યાઓના અનુકૂલન પ્રાપ્તિઓ વચ્ચે અર્થસૂચક તફાવત નહીં હોય.

અભ્યાસના સમાવિષ્ટ ચલો:

સ્વતંત્ર ચલ	(૧) જાતીયતા: કુમાર અને કન્યા (૨) ધોરણ: ધોરણ 9 અને ધોરણ 10
પરતંત્ર ચલ	(૧) અનુકૂલન

વ્યાપવિશ્વ:

પ્રસ્તુત અભ્યાસનાં વ્યાપવિશ્વમાં શૈક્ષણિક વર્ષ 2019-20 દરમ્યાન રાજકોટ શહેરની ગુજરાતી માધ્યમની માધ્યમિક શાળામાં અભ્યાસ કરતા વિદ્યાર્થીઓનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો.

નમૂનાની પસંદગી:

અભ્યાસના હેતુઓને આધારે રચેલી ઉત્કલ્પનાની ચકાસણી કરવા માટે માહિતી મેળવવી પડે છે. અભ્યાસના હેતુઓનાં સંદર્ભમાં વ્યાપવિશ્વના લક્ષણોનું પ્રતિનિધિત્વ કરતો હોય તેવો નાનો ભાગ પસંદ કરવામાં આવે છે, જેને નમૂનો કે નિદર્શ કહેવામાં આવે છે.

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં નમૂના પસંદગીની પદ્ધતિઓ પૈકી સંભાવ્ય નમૂના પસંદગી પૈકી યાદચ્છિક નમૂના પસંદગી પદ્ધતિ દ્વારા કરવામાં આવી હતી. પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં નમૂના તરીકે ગુજરાતી માધ્યમની શાળાઓનાં ધોરણ ૯ અને ધોરણ ૧૦ ના કુલ ૧૮૦ વિદ્યાર્થીઓનો નમૂનામાં સમાવેશ કરેલ હતો. જેમાં ૧૦૦ કુમારો અને ૯૦ કન્યાઓનો સમાવેશ કરવામાં આવેલ હતો.

સંશોધન પદ્ધતિ:

સમસ્યાને સમજવાનો અને ઉકેલવાનો વૈજ્ઞાનિક પ્રયાસ એટલે સંશોધન, જ્યારે કશુંક આયોજનબદ્ધ કરવાનું હોય ત્યારે ચોક્કસ પદ્ધતિને અનુસરવું ખૂબ જ જરૂરી છે.

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં ધોરણ 9 અને ધોરણ 10માં અભ્યાસ કરતા વિદ્યાર્થીઓના અનુકૂલન પ્રાપ્તાંકનો અભ્યાસ કરવાનો હોવાથી. પ્રસ્તુત સંશોધન વર્ણનાત્મક સંશોધનન પૈકી સર્વેક્ષણ અભ્યાસમાં શાળાકીય સર્વેક્ષણ પ્રકારનું સંશોધન હતું.

ઉપકરણ:

અભ્યાસના હેતુઓ અનુસાર આવશ્યક માહિતી મેળવવા માટેના સાધનને ઉપકરણ કહેવાય છે. પ્રસ્તુત અભ્યાસ ધોરણ ૯ અને ધોરણ ૧૦ ના વિદ્યાર્થીઓના અનુકૂલનનો અભ્યાસ કરવા માટે હાથ ધરવામાં આવ્યો હતો. વિદ્યાર્થીઓનું અનુકૂલન માપવા માટે ડૉ. કે.જી.દેસાઈ રચિત દેસાઈ અનુકૂલન સંશોધનિકાનો ઉપયોગ કર્યો હતો.

માહિતીનું એકત્રીકરણ:

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં કુલ ૧૯૦ પાત્રોના પ્રતિયાર મેળવવા માટે પસંદિત શાળાના આચાર્યની પૂર્વ મંજૂરી મેળવી ધોરણ ૯ અને ધોરણ ૧૦ ના વિદ્યાર્થીઓને દેસાઈ અનુકૂલન સંશોધનિકા આપવામાં આવી હતી. સૌપ્રથમ દેસાઈ અનુકૂલન સંશોધનિકા માટે જરૂરી સૂચનાઓ આપવામાં આવી હતી ત્યારબાદ દેસાઈ અનુકૂલન સંશોધનિકાની પ્રથમ પાના ઉપરની સૂચના વાંચવાનું અને અંગત માહિતી લખવાનું સૂચન કર્યું હતું. તેમજ કસોટીમાં ની બધી જ વિગતો ના સાચા જવાબો આપવા માટે સમજાવ્યું હતું, તેઓને ખાતરી આપવામાં આવી હતી કે તેઓની માહિતી ખાનગી રાખવામાં આવશે અને તેનો ઉપયોગ સંશોધન સિવાય અન્ય જગ્યાએ કરવામાં આવશે નહીં. આ અનુકૂલન સંશોધનનીકાનાં જવાબો આપવા માટે કોઈ સમય મર્યાદા ન હતી તેમ છતાં ઝડપથી કાર્ય કરવા વિદ્યાર્થીઓને સૂચના આપવામાં આવી હતી. આપેલા વિધાનોના જવાબો વિદ્યાર્થીઓને સમજાય તે રીતે પૂર્ણ એકાગ્રતાથી આપવા માટે જણાવેલ હતું. દરેક વિધાનોનાં ઉતારો પૂર્ણ થયા બાદ દેસાઈ અનુકૂલન સંશોધનિકાને એકત્ર કરવામાં આવી હતી.

ઉપકરણ પરનાં પ્રતિયારનું ગુણાંકન:

આ સંશોધનિકામાં કુલ ૧૦૦ પ્રશ્નો હતા. પ્રત્યેક સાચા જવાબ માટે 1 ગુણ આપવાનો હતો. હા અને ના ના ઉત્તરો આસપાસ ગોળ કુંડાળું દર્શાવી વિદ્યાર્થીએ પોતાની અનુકૂલન સમસ્યા દર્શાવવાની હતી. દરેક સાચો ઉત્તર વિદ્યાર્થીનો અપાનુકૂલન પ્રાપ્તાંક દર્શાવતો હતો. જો પાત્રો વધુ ગુણ મેળવે તો વધુ અપાનુકૂલન ધરાવતા હોય છે. આ સંશોધનિકાનુ ગુણાંકન ગુણાંકન યાવી વડે કરવામાં આવે છે. પાત્રોનો અનુકૂલન પ્રાપ્તાંક મેળવવા માટે કુલ વિધાનોમાંથી અપાનુકૂલન પ્રાપ્તાંકો બાદ કરવાથી અનુકૂલન પ્રાપ્તાંકો મળ્યા હતા.

માહિતીનું પૃથક્કરણ અને અર્થઘટન:

ધોરણ-૯ અને ૧૦ના વિદ્યાર્થીઓના અનુકૂલન પ્રાપ્તાંકોની સરાસરી અનુક્રમે ૬૦.૪૫ અને ૬૦.૬૨ હતી. જ્યારે પ્રમાણ વિચલન અનુક્રમે ૧૭.૨૦ અને ૧૬.૪૧ હતું આ બંને સરાસરી વચ્ચેના તફાવતની સાર્થકતા ચકાસવા માટે શોધવામાં આવેલું ટી- મૂલ્ય ૦.૨૪ હતું જે સાર્થક નથી આથી પ્રથમ શૂન્ય ઉત્કલ્પના માધ્યમિક શાળાઓના ધોરણ ૯ અને ધોરણ ૧૦માં અભ્યાસ કરતા વિદ્યાર્થીઓના અનુકૂલન પ્રાપ્તાંકો વચ્ચે સાર્થક તફાવત નહીં હોય તેનો સ્વીકાર થાય છે. આથી કહી શકાય કે માધ્યમિક શાળાના ધોરણ ૯ અને ધોરણ ૧૦માં અભ્યાસ કરતા વિદ્યાર્થીઓના અનુકૂલન પ્રાપ્તાંકો લગભગ સમાન હતા.

ધોરણ ૭ અને ધોરણ ૧૦ના કુમાર અને કન્યાની કુલ સંખ્યા ૧૯૦ જેમાં કુમારો ૧૦૦ અને કન્યાઓ ૭૭ હતી કુમારો અને કન્યાઓના અનુકૂલન પ્રાપ્તાંકો ની સરાસરી અનુક્રમે ૫૫.૦૯ અને ૬૬.૬૭ હતી. તેમજ પ્રમાણ વિચલન અનુક્રમે ૧૯.૧૫ અને ૨૩.૧૯ હતા આ સરાસરી વચ્ચેના તફાવતની સાર્થકતા ચકાસવા માટે શોધવામાં આવેલું ટી-મૂલ્ય ૧૨.૧૭ હતું જે ૦.૦૧ કક્ષાએ સાર્થક છે. આમ કુમાર અને કન્યા ના અનુકૂલન પ્રાપ્તાંકો વચ્ચે સાર્થક તફાવત છે. આથી બીજી શૂન્ય ઉત્કલ્પના માધ્યમિક શાળાના કુમારો અને કન્યાઓના અનુકૂલન પ્રાપ્તાંકો વચ્ચે સાર્થક તફાવત નહીં હોય નો અસ્વીકાર થાય છે. આથી કહી શકાય કે માધ્યમિક શાળાના કુમારોની સરખામણીએ કન્યાઓમાં વધુ અનુકૂલન જોવા મળ્યું હતું.

અભ્યાસના તારણો:

પ્રસ્તુત સંશોધનને અનુરૂપ રચેલી ઉત્કલ્પનાઓનાં સંદર્ભમાં મળેલ અર્થઘટનનો પરથી અભ્યાસના તારણો આ પ્રમાણે હતા.

૧. માધ્યમિક શાળાના ધોરણ ૭ના વિદ્યાર્થીઓ અને ધોરણ ૧૦ ના વિદ્યાર્થીઓ વચ્ચેના અનુકૂલન પ્રાપ્તાંકો લગભગ સમાન હતા.
૨. માધ્યમિક શાળાના કુમારો કરતા કન્યાઓના અનુકૂલન પ્રાપ્ત વધારે હતા.

સંદર્ભસુચી:

ઉચાટ, ડી.એ અને અન્ય (૧૯૮૮) સંશોધનનું સંદોહન, રાજકોટ: શિક્ષણ શાસ્ત્ર ભવન, સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી.

દોંગા, કે.એમ (૨૦૦૪) શિક્ષણનું મનોવિજ્ઞાન. રાજકોટ: નિજિજિન સાયકો સેન્ટર.

મહેતા, એ.જે (૧૯૯૪) રાજકોટ શહેરમાં બારમા ધોરણમાં અભ્યાસ કરતી તરુણી ઓની અનુકૂલન સમસ્યાનો અભ્યાસ. પી.એચ.ડી મહાશોધ નિબંધ સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી રાજકોટ.

શાહ, ડી.બી. શૈક્ષણિક સંશોધન, અમદાવાદ: યુનિવર્સિટી ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ ગુજરાત રાજ્ય.